

Sygn. akt I ACa 720/13

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 sierpnia 2013 r.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu – Wydział I Cywilny w składzie:

Przewodniczący:	SSA Iwona Biedroń
Sędziowie:	SSA Grażyna Matuszek SSA Tadeusz Nowakowski (spr.)
Protokolant:	Katarzyna Stalewska

po rozpoznaniu w dniu 13 sierpnia 2013 r. we Wrocławiu na rozprawie

sprawy z powództwa **K. R.**

przeciwko **S. W.**

o zapłatę

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze

z dnia 26 marca 2013 r. sygn. akt I C 965/11

I. zmienia zaskarżony wyrok:

- w punkcie 1 w ten sposób, że wskazany tam obowiązek zapłaty kwoty 90.000 (dziewięćdziesiąt tysięcy) zł ustala na dzień 31 marca 2014 r., nie naruszając pozostałych postanowień tego punktu;

- w punkcie 2 w ten sposób, że zasądza od pozwanej na rzecz powoda dalszą kwotę 50.000 (pięćdziesiąt tysięcy) zł odraczając obowiązek zapłaty do dnia 31 marca 2014 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia płatności liczonymi do dnia zapłaty;

- w punkcie 3 w ten sposób, że zasądzoną tam kwotę podwyższa do 7.000 zł oraz uchyla punkt 4 wyroku;

II. oddala dalej idącą apelację;

III. zasądza od pozwanej na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze 2.500 zł tytułem sądowych, od których powód był zwolniony.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 26 marca 2013 r. Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze zasądził od pozwanej S. W. na rzecz powoda K. R. 90.000 zł odraczając obowiązek zapłaty, tj. kwoty do dnia 30 października 2015 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia w płatności liczonymi do dnia zapłaty; w pozostałym zakresie powództwo oddalił i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd ten ustalił, że w 1985 r. pozwana wraz z mężem przekazali J. H. gospodarstwo rolne, w skład którego wchodziła zabudowana nieruchomość obejmująca działkę gruntu nr (...), nieruchomość obejmująca działki o numerach: (...), (...), (...) i (...) oraz udział w 15/20 części nieruchomości gruntowej na działce nr (...). Wszystkie położone w P., gmina J.. W zamian za przekazanie tegoż gospodarstwa rolnego otrzymali rentę.

J. H. w testamencie notarialnym z dnia 5 października 2010 r., sporządzonym przed asesorem notarialnym I. K., zastępcą notariusza A. Z. (rep. A nr (...)), powołał do dziedziczenia całości spadku swoją matkę S. W., a na wypadek gdyby nie mogła lub nie chciała dziedziczyć – swojego syna Ł. H.. Testator wydziedziczył natomiast swoją córkę J. P., gdyż nie utrzymywała z nim kontaktów oraz swojego syna A. H., gdyż postępował uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, (dowód: testament notarialny Rep. A nr (...) k. 7).

J. H. zmarł dnia 15 października 2010 r. W chwili śmierci był rozwodnikiem, nie zawarł kolejnego związku małżeńskiego. Pozostawił troje dzieci: syna Ł. H., syna A. H. oraz córkę J. P., matkę powoda.

W chwili śmierci J. H. był właścicielem gospodarstwa rolnego, w skład której wchodziła: zabudowana nieruchomość obejmująca działkę gruntu nr (...), położona w P. nr 29, gmina J., która nie posiadała urządzonej księgi wieczystej, nieruchomość gruntowa objęta działkami gruntu nr (...), o łącznej pow. 2,92 ha, położona w P., gmina J., dla której Sąd Rejonowy w J. prowadził księgę wieczystą Kw nr (...) oraz udział 15/20 części nieruchomości gruntowej objętej działką gruntu nr (...), o pow. 5.47 ha, położonej w P., gmina J., dla której Sąd Rejonowy w J. prowadził księgę wieczystą Kw nr (...).

Przedmiotowe nieruchomości gruntowe objęte działkami gruntu nr (...) oraz działką gruntu nr (...), położonymi w P., gmina J., są terenami rolnymi o słabej jakości gleby, które z uwagi na problemy zdrowotne J. H. i pozwanej od 2003 r. leżały odłogiem. Z kolei nieruchomość objęta działką gruntu nr (...), położona w P. nr 29, gmina J., była zabudowana budynkiem mieszkalnym wybudowanym przed rokiem 1939 o powierzchni 661,81 m, w tym część mieszkalna - 258,26 m, budynkiem gospodarczym z garażem o powierzchni 563,72 m oraz budynkiem gospodarczym z bramą wjazdową o powierzchni 413,15 m .

W chwili śmierci J. H. stan jego zaległości alimentacyjnych wobec córki J. P. wynosił 16 568,26 zł z tytułu należności głównej oraz 6 393,17 zł z tytułu odsetek ustawowych.

Zaległości J. H. z tytułu składek ubezpieczenia KRUS na dzień 15 października 2010 r. wynosiły 15 917,60 zł.

Bezspornym w sprawie było, że w skład spadku po J. H. nie wchodziły inne dodatkowe składniki majątkowe. Poza sporem było również, że powód nie otrzymał od spadkodawcy darowizny czy zapisu.

Postanowieniem Sądu Rejonowego w J. z dnia 21 marca 2011 r., w sprawie o sygn. akt I Ns 1256/10, stwierdzono że spadek po J. H. zmarłym w dniu 15 października 2010 r., ostatnio stale zamieszkałym w P., na podstawie testamentu notarialnego z dnia 5 października 2010 r. nabyła jego matka S. W. w całości wprost.

Bezspornym w sprawie było, iż S. W. – po wcześniejszych wzajemnych uzgodnieniach – zapłaciła J. P. z tytułu zaległości alimentacyjnych obciążających J. H. kwotę 16 000 zł, co wyczerpywało dług spadkowy w tym zakresie.

Wartość rynkowa zabudowanej nieruchomości obejmującej działkę gruntu nr (...), położonej w P. nr 29, gmina J., która nie posiadała urządzonej księgi wieczystej, nieruchomości gruntowej objętej działkami gruntu nr (...), położonej w P., gmina J., dla której Sąd Rejonowy w J. prowadził księgę wieczystą Kw nr (...) oraz udziału 15/20 części nieruchomości gruntowej objętej działką gruntu nr (...), o pow. 5,47 ha, położonej w P., gmina J., dla której Sąd

Rejonowy w J. prowadził księgę wieczystą Kw nr (...), według stanu na dzień 15 października 2010 r., wynosiła łącznie 669 556 zł.

Małoletni K. R. zamieszkuje wraz z matką J. P. oraz ze swoją babcią (byłą żoną spadkodawcy) w M..

S. W. ma 82 lata, sama zamieszkuje na gospodarstwie rolnym odziedziczonym po zmarłym J. H.. Utrzymuje się ze świadczenia po swoim zmarłym mężu oraz z dodatku na rzecz gospodarstwa rolnego w łącznej wysokości 2 800 zł miesięcznie. Na gospodarstwie rolnym pracy nie wykonuje. Posiadała tylko jednego syna - spadkodawcę J. H.. Natomiast żadne z trojga wnuków (dzieci spadkodawcy) nie utrzymuje z nią kontaktu, ani nie pomagają jej w bieżących sprawach. W konsekwencji w sprawach codziennych związanych z przygotowaniem opału, zrobieniem zakupów i korzystaniem z wizyt lekarskich, za odpłatnością, pomagają jej sąsiedzi.

Koszty pogrzebu syna pokryła z otrzymanego z KRUS zasiłku pogrzebowego.

Przy tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że powód K. R. jako syn wydziedziczonej J. P. jest uprawniony do zachowku po swoim dziadku J. H.. Nie zrzekł się on dziedziczenia (art. 1049 § 2 k.c.), nie odrzucił spadku (art. 1020 k.c.), nie został uznany za niegodnego dziedziczenia (art. 928 § 2 k.c.) oraz nie został wydziedziczony (art. 1008 k.c.).

Zgodnie z art. 1011 k.c. skutki prawne wydziedziczenia obejmują samego wydziedziczonego, nie dotyczą zaś jego zstępnych. Zstępni wydziedziczonego zstępnego uzyskują na gruncie art. 991 § 1 k.c. własne prawo do zachowku związane bezpośrednio z ich osobą, niezależnie od prawa poprzednika.

Sąd ten nie podzielił argumentów pozwanej, że uzasadnione jest pozbawienie powoda zachowku z uwagi na zasady współżycia społecznego.

W konsekwencji mając na względzie, że spadkodawca pozostawił troje dzieci, a powód jest jedynym dzieckiem córki spadkodawcy J. P., należny małoletniemu powodowi zachówek odpowiada 2/9 części spadku, czyli 2/3 udziału w 1/3 spadku (art. 931 § 1 i 2 k.c. i art. 991 § 1 i 2 k.c.).

W ocenie Sadu pierwszej instancji skład majątku spadkowego był bezsporny i obejmował gospodarstwo rolne zabudowane i niezabudowane, położone w (...). Obejmował także długi spadkowe powstałe za życia spadkodawcy, a to wymagalne alimenty należne J. P. w kwocie 16.000 zł (spłacone przez pozwaną) oraz zaległości z tytułu składek ubezpieczenia KRUS w kwocie 15.917,60 zł.

Oceniając wartość spadku Sąd Okręgowy miał na względzie jego stan w chwili otwarcia spadku i ceny z chwili orzekania o zachowku. Oparł się na opinii biegłej B. J., w której ustaliła ona wartość rynkową nieruchomości na 669.559 zł. Po odjęciu długów spadkowych (16.000 + 15.917,60) daje to: 637.638,40 zł.

Należny zatem powodowi zachówek wynosi 141.697,42 zł czyli 2/9 wartości spadku.

Rozważając podniesiony przez pozwaną zarzut miarkowania zachowku na podstawie art. 1082 k.c. w zw. z art. 216 k.c. Sąd pierwszej instancji doszedł do przekonania, że jest to gospodarstwo rolne podupadłe, co sprzeciwiało się przyznaniu powodowi zachowku w pełnej wysokości. Pozwana otrzymuje emeryturę w wysokości 2.800 zł miesięcznie lecz nie ma wsparcia w żadnym z trójki wnuków.

Natomiast oceniając sytuację małoletniego powoda Sąd ten uznał, że ma on zapewnione wszystkie usprawiedliwione potrzeby mieszkając z matką i babcią w M..

Taka ocena spowodowała – przy uwzględnieniu przesłanek przedmiotowych i podmiotowych – odstępianie od zasądzenia zachowku w myśl art. 991 § 1 i 2 k.c. i obniżenie jego wysokości do 90.000 zł.

Z kolei na podstawie art. 1082 k.c. w zw. z art. 216 § 3 k.c. odroczył termin zapłaty zasądzonej kwoty do 30 października 2015 roku uzasadniając to okolicznością, że sprzedaż nabytych przez dziedziczenie nieruchomości wymaga rozważli i znalezienia kupca i będzie ona po tej dacie korzystniejsza z uwagi na wpływ terminu do zapłaty podatku.

Wyrok ten zaskarżył powód w części oddalającej powództwo oraz odraczającej obowiązek zapłaty tej kwoty w czasie ponad trzech miesięcy od prawomocności orzeczenia. W apelacji zarzucił:

- naruszenie prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, w szczególności art. 1082 k.c. w zw. z art. 216 k.c., przez nadmierne obniżenie kwoty zachowku oraz za długie odroczenie obowiązku jego zapłaty;
- sprzeczność istotnych ustaleń sadu z treścią zebranego w sprawie materiału poprzez przyjęcie, że obniżenie kwoty zachowku i odroczenie jego zapłaty jest korzystne dla powoda.

Wskazując na te zarzuty wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda łącznie kwoty 140.000 zł, odraczając obowiązek zapłaty tej kwoty o trzy miesiące z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia; ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Pozwana w odpowiedzi na apelację wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Sąd Okręgowy poczynił ustalenia faktyczne na podstawie prawidłowo przeprowadzonego postępowania dowodowego i tym samym Sąd Apelacyjny uznał, że nie zachodzi podstawa do uzupełnienia ustaleń faktycznych w rozpoznawanej sprawie. Zatem ustalenia Sądu pierwszej instancji przyjął za własne i na ich podstawie rozpoznał niniejszą sprawę w granicach zarzutów oraz wniosków apelacyjnych.

Apelacja w bardzo znacznej części jest uzasadniona. Ma rację skarżąca, że Sąd pierwszej instancji doskonal błędnej wykładni przepisu art. 1082 k.c. w zw. z art. 216 k.c.

Należy dodać, że przepis art. 1082 k.c. zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31.01.2001 r., P4/99, jest zgodny z Konstytucją RP i znajduje zastosowanie także do spadków otwartych po 13 lutego 2001 r.

Odesłanie do art. 216 k.c. oznacza możliwość obniżenia należnego uprawnionemu zachowku. Obniżona kwota zachowku nie wyklucza możliwości rozłożenia jej na raty lub odroczenia terminu jej zapłaty stosownie do przepisu art. 212 § 3 k.c. Ustawodawca wskazuje jednocześnie kryteria jakimi kierować się winien sąd decydując o obniżce wysokości spłat.

Zgodnie z tym przepisem należy wziąć pod uwagę: typ, wielkość i stan gospodarstwa rolnego oraz sytuację osobistą i majątkową zobowiązanego i uprawnionego do spłat.

W ocenie Sądu Apelacyjnego w rozpoznawanej sprawie brak jest podstaw do obniżenia zachowku. Tereny rolne obejmują działki: nr (...) o pow. 5,47 ha i nr 67 o pow. 1,41 ha. Wycenione zostały przez biegłego odpowiednio na kwotę 62.837 zł i 24.535 zł. Jest poza sporem, że nie są wykorzystywane do produkcji rolnej. Działka nr (...) porośnięta jest trawą, przy czym nie jest to tylko łąka, bowiem znajdują się tam także grunty klasy III a, IV i V, a w otoczeniu tej działki znajdują się tereny uprawiane rolniczo. W podobnym stanie jest działka nr (...), przy czym w części przylegającej do lasów państwowych porośnięta jest lasem. Także w otoczeniu tej nieruchomości znajdują się rozległe tereny rolne i leśne (k. 94 – 95).

Powyższy stan świadczy o tym, że w spadkowym gospodarstwie rolnym nie prowadzi się rolniczej działalności gospodarczej, a ziemia leży odłogiem. Nie występuje zatem przesłanka zapewnienia zdolności gospodarczej rolnika zobowiązanego do zapłaty. Pozwana nie ponosi nakładów na produkcję rolną, a jedynym obciążeniem, jak się wydaje, jest podatek rolny.

Nie można też przyjąć, aby spłata w pełnej wysokości naruszała podstawy egzystencji zobowiązanej. Decyduje o tym nie tylko wysokość jej emerytury (2.800 zł), ale przede wszystkim to, że w skład spadkowego gospodarstwa rolnego wchodzi także działka nr (...) o łącznej powierzchni 13.700 m² oraz działka nr (...) o pow. 1400 m², które są terenami istniejącego i projektowanego zainwestowania wiejskiego położone w centralnej i południowo-wschodniej części wsi. Przeznaczenie podstawowe tych terenów to: istniejąca i projektowana zabudowa zagrodowa i mieszkaniowa, a z przeznaczeniem uzupełniającym: zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, obiekty usługowe i administracyjne, pojedyncze obiekty mieszkalnictwa wielorodzinnego i mieszkalnictwa zbiorowego, pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne, obiekty gospodarcze, garaże, parkingi itp. (k. 102 – 103). Wartość rynkowa tych terenów to dla działek nr (...) – 199.061 zł, a dla działek nr (...) – 28.726 zł. Dodać do tego należy działkę nr (...) o pow. 5100 m², która jest działką zabudowaną domem mieszkalnym z oborą, stodołą i garażem, budynkiem gospodarczym z przejazdową bramą, ale która ma także część niezabudowaną o pow. 3200 m², której wartość rynkową biegła oszacowała na kwotę 107.099 zł.

Istotnym jest także to, że położenie P. jest atrakcyjne tak jak pozostałych (...). Podstawą gospodarczą gminy jest wprawdzie rolnictwo, ale istniejące warunki terenowe i przyrodnicze sprzyjają mieszkalnictwu, rozwojowi turystyki, rekreacji i sportu. Bliskie sąsiedztwo J., widok na panoramę Karkonoszy i na Kotlinę J. oraz rozwinięta komunikacja publiczna powodują olbrzymie zainteresowanie inwestorów budownictwa mieszkalnego jednorodzinnego i zagrodowego (z opinii biegłej – k. 94).

Zatem we własności pozwanej pozostają tereny istniejącego i projektowanego zainteresowania wiejskiego o łącznej wartości 334.890 zł. Jest to zatem nieco więcej niż połowa ogólnej wartości nieruchomości oszacowanej przez biegłego na 669.556 zł (patrz: zestawienie k. 119).

Powyższy stan faktyczny w ocenie Sądu Apelacyjnego wyklucza obniżenie spłat, bowiem nie zachodzą przesłanki określone w przepisach art. 1082 k.c. w zw. z art. 216 k.c. (§ 2). Sytuacja osobista i majątkowa pozwanej i powoda jest diametralnie różna. Powód wraz z bezrobotną matką utrzymuje się z zasiłku, alimentów w kwocie 300 zł i korzysta z pomocy babci, a pozwana samodzielnie dysponuje emeryturą w kwocie 2.800 zł miesięcznie i majątkiem w postaci odziedziczonego gospodarstwa rolnego w wysokości około 670.000 zł, w tym łatwo zbywalnego w wysokości około 335.000 zł. Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie ma także podstaw do odroczenia terminu spłaty do 30 października 2013 r. Pozwana o roszczeniu wiedziała co najmniej od czerwca 2011 roku, opinia biegłej została doręczona jej pełnomocnikowi w czerwcu 2012 roku, zatem co najmniej z tą datą знаła wartość nieruchomości i miała świadomość konieczności zapłaty.

W ocenie Sądu Apelacyjnego rozsądny terminem spłaty jest 31 marca 2014 r., bowiem jest to wystarczający czas dla pozwanej, aby bez zbędnego pośpiechu sprzedała część nieruchomości lub uzyskała środki na ten cel z innych źródeł.

W rozpoznawanej sprawie możliwe było wydanie przez Sąd Apelacyjny orzeczenia reformatoryjnego, bowiem orzeczenie Sądu pierwszej instancji dotknięte było błędami natury materialnoprawnej (art. 386 § 1 k.p.c.), zaś dalej idącą apelację powódki – a zatem jedynie co do terminu zapłaty – Sąd Apelacyjny oddalił (art. 385 k.p.c.).

Orzeczenie o kosztach postępowania apelacyjnego znajduje uzasadnienie w przepisie art. 113 ust. 1 uksc.

bp